

Υπόθεση Berrehab κατά Ολλανδίας¹

Δικαίωμα στο σεβασμό της οικογενειακής ζωής – Δικαίωμα επικοινωνίας του διαζευγμένου πατέρα με το παιδί του – Η άρνηση ανανέωσης άδειας παραμονής και η απέλαση του αλλοδαπού πατέρα αποτελούν παραβίαση στο δικαίωμα του πατέρα και του παιδιού για επικοινωνία – Αρχή της αναλογικότητας (εξισορρόπησης των συμφερόντων)

Εφαρμοστέο δίκαιο

Άρθρα 3 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης «για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών»

Ν.Δ. 53/1974 (ΦΕΚ 256, τ. Α')

Πραγματικά περιστατικά: Ο κύριος Berrehab, πολίτης του Μαρόκου, γεννηθείς στο Μαρόκο το 1952, παντρεύτηκε στις 7.10.1977 την κυρία Koster, Ολλανδή πολίτη και ζει μόνιμα στο Άμστερνταμ. Η κόρη τους Ρεβέκκα, γεννήθηκε στο Άμστερνταμ στις 22.8.1979 και είναι επίσης Ολλανδή πολίτης. Μετά το γάμο του οι Ολλανδικές αρχές του χορήγησαν άδεια παραμονής «ώστε να διευκολύνουν τη συμβίωση με την Ολλανδή σύζυγό του». Η άδεια παραμονής ανανεώθηκε έως την 8.12.1979. Στις 8.2.1979, έξη μήνες πριν τη γέννηση της Ρεβέκκας, η σύζυγός του υπέβαλε αίτηση διαζυγίου και στις 9.5.1979 το Δικαστήριο του Άμστερνταμ αποφάσισε τη λύση του γάμου. Το διαζύγιο καταχωρήθηκε στο Ληξιαρχείο του Άμστερνταμ στις 15.8.1979. Με την από 26.11.1979 απόφασή του το Δικαστήριο του Άμστερνταμ ανέθεσε στη μητέρα την επιμέλεια της κόρης του ζευγαριού, Ρεβέκκας. Με μεταγενέστερη απόφαση το ίδιο Δικαστήριο επιτάσσει τον κύριο Berrehab να καταβάλει μηνιαίως στην πρώην σύζυγό διατροφή 140 γκίλντες, ποσό που αποτελεί τη συμμετοχή του στα έξοδα διαβίωσης και εκπαίδευσης της κόρης του. Όταν γεννήθηκε η Ρεβέκκα οι δύο πρώην σύζυγοι συμφώνησαν να βλέπει συχνά το παιδί τον πατέρα του. Στις 27.2.1984 με συμβολαιογραφικό συμφωνητικό ρύθμισαν την επικοινωνία του πατέρα με την κόρη και επιβεβαίωσαν ότι τα τελευταία δύο χρόνια ο κύριος Berrehab επικοινωνούσε με την κόρη του τέσσερις φορές την εβδομάδα και για αρκετές ώρες κάθε φορά. Σημειώνεται ότι ο κύριος Berrehab εργαζόταν ανελλιπώς στην Ολλανδία από το 1977.

Στις 7.12.1979 ο κύριος Berrehab υπέβαλε στις Ολλανδικές αρχές αίτηση για ανανέωση της άδειας παραμονής του. Ο προϊστάμενος της Αστυνομίας του Άμστερνταμ αρνήθηκε αυθημερόν την ανανέωση της άδειας παραμονής με το αιτιολογικό ότι η ανανέωσή της είναι αντίθετη με το δημόσιο συμφέρον. Αφού η άδεια παραμονής η οποία είχε εκδοθεί στον κύριο Berrehab απέβλεπε στη διευκόλυνση της συμβίωσής του με την Ολλανδή σύζυγό του, η έκδοση του διαζυγίου συνεπάγεται την άρνηση ανανέωσής της. Με το από 26.12.1979 αίτημά του προς τον Υπουργό Δικαιοσύνης ο κύριος Berrehab ζήτησε την επανεξέταση της υπόθεσής του. Υπογράμμισε μεταξύ άλλων ότι έπρεπε να του χορηγηθεί «ανεξάρτητη» άδεια παραμονής ώστε να μπορεί να εκπληρώσει τις ηθικές του υποχρεώσεις ως πατέρας. Ανέφερε ότι διέθετε επαρκή μέσα διαβίωσης και ότι ήταν σε θέση να στηρίξει οικονομικά τα έξοδα ανατροφής και εκπαίδευσης της κόρης του Ρεβέκκας. Ο Υπουργός δεν απάντησε εντός τριών μηνών και έτσι τεκμαίρεται η απόρριψη του αιτήματός του κυρίου Berrehab.

Στις 23.4.1980 ο κύριος Berrehab προσέφυγε ενώπιον της Δικαιοσύνης εκφράζοντας την αντίθεσή του στο λόγο άρνησης της ανανέωσης της άδειας παραμονής του. Πώς η ανανέωση της άδειας παραμονής θα έπληττε το δημόσιο συμφέρον της Ολλανδίας αφού είχε αναλάβει υποχρεώσεις ως πατέρας της Ρεβέκκας και εργαζόταν αδιαλείπτως από το Νοέμβριο του 1977; Στις 14.3.1983 ισχυρίσθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση παραβιάζει το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, αφού τον εμποδίζει να επικοινωνεί με την κόρη του την οποία βλέπει τακτικά τέσσερις φορές τη βδομάδα. Το Δικαστήριο

¹Δημοσιευμένη στην [Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000](#), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

απέρριψε την προσφυγή του επικαλούμενο σχετική διάταξη της Ολλανδικής νομοθεσίας σύμφωνα με την οποία το αίτημα για ανανέωση της άδειας παραμονής μπορεί να απορριφθεί για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Αναφορικά με τις υποχρεώσεις του προσφεύγοντα ως πατέρα το Δικαστήριο έκρινε ότι η εκπλήρωσή τους δεν υπηρετεί κάποιο ζωτικό εθνικό συμφέρον και ότι δεν εξαρτώνται από τον τόπο διαμονής του. Περαιτέρω έκρινε ότι η επικοινωνία του προσφεύγοντα με την κόρη του δεν είναι επαρκής ώστε να αποτελεί οικογενειακή ζωή κατά την έννοια του άρθρου 8 της Σύμβασης και ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν συνεπάγεται διακοπή των σχέσεων πατέρα – παιδιού καθώς υπάρχει συμφωνία με την πρώην σύζυγό του, η οποία αφορά στην επικοινωνία του με την κόρη του.

Στις 30.3.1983 ο κύριος Berrehab απελύθη από την εργασία του και στις 26.12.1983 συνελήφθη με σκοπό την απέλαση. Προσέφυγε κατά της απόφασης απέλασης ενώπιον της Δικαιοσύνης αλλά η απέλαση πραγματοποιήθηκε στις 5.1.1984 πριν το Δικαστήριο συζητήσει την υπόθεση.

Το 1984 η Ρεβέκκα και η μητέρα της επισκέφθηκαν τον κύριο Berrehab για δύο μήνες στο Μαρόκο. Στις 28.8.1984 ο κύριος Berrehab υπέβαλε στην Πρεσβεία της Ολλανδίας στο Ραμπάτ αίτηση για χορήγηση τρίμηνης άδειας παραμονής στην Ολλανδία. Η αίτησή του απερρίφθη αρχικά και στη συνέχεια του χορηγήθηκε βίζα ενός μηνός. Στις 27.5.1985 μετέβη στην Ολλανδία, όπου ζήτησε παράταση της έως τις 27.8.1985. Το αίτημά του απερρίφθη στις 6.6.1985. Προσέφυγε ενώπιον της Δικαιοσύνης όπου ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου έκρινε, στις 20.6.1985 – βάσει προϋπόθεσης η οποία δεν είναι σχετική με την απόφασή του – ότι πρέπει να θεωρηθεί ότι ο προσφεύγων έχει βίζα έως τις 27.8.1985.

Στις 14.8.1985 ο κύριος Berrehab παντρεύτηκε για δεύτερη φορά τη μητέρα της κόρης του Ρεβέκκας. Στις 9.12.1985 ο Υπουργός Δικαιοσύνης του χορήγησε άδεια παραμονής «ώστε να διευκολύνει την εργασία του στην Ολλανδία και τη συμβίωση με την Ολλανδή σύζυγό του».

Ήδη, στις 14.11.1983 ο κύριος Berrehab και η πρώην σύζυγός του ως έχουσα την επιμέλεια της ανήλικης κόρης τους Ρεβέκκας προσέφυγαν ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επικαλούμενοι παραβίαση του άρθρου 3 και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Υποστήριξαν ότι η άρνηση ανανέωσης της άδειας παραμονής μετά το διαζύγιο και την απέλαση συνιστά παραβίαση του άρθρου 8 και ότι από το γράμμα και από το πνεύμα του άρθρου αυτού δεν συνάγεται η προϋπόθεση της μόνιμης συμβίωσης. Το δικαίωμα του πατέρα να επικοινωνεί με το παιδί του και να συνεισφέρει στην ανατροφή και εκπαίδευσή του είναι παράγοντες επαρκείς οι οποίοι συνιστούν οικογενειακή ζωή. Η Επιτροπή με την από 8.3.1985 απόφασή της απέρριψε ως απαράδεκτη την προσφυγή για την κυρία Koster διαπιστώνοντας παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Νόμω Βάσιμο: Η σχέση η οποία δημιουργείται μεταξύ των γονέων με νόμιμο και ειλικρινή γάμο θεωρείται «οικογενειακή ζωή». Από την έννοια της οικογένειας η οποία προστατεύεται από το άρθρο 8 της ΕυΣΔΑ συνάγεται ότι το παιδί το οποίο γεννήθηκε εντός γάμου είναι *ipso jure* μέλος της σχέσης αυτής. Έτσι από τη γέννηση του παιδιού και με βάση μόνο το γεγονός αυτό υπάρχει ένας δεσμός μεταξύ του παιδιού και των γονέων του, ο οποίος αποτελεί «οικογενειακή ζωή», ακόμα και εάν οι γονείς του δεν ζουν μαζί.

Σκεπτικό: Α) Επί της παραβίασης του άρθρου 8 της ΕυΣΔΑ. Το Δικαστήριο κρίνει ότι η συμβίωση δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της οικογενειακής ζωής γονέων και ανήλικων παιδιών. Η σχέση η οποία δημιουργείται μεταξύ των γονέων με νόμιμο και ειλικρινή γάμο – όπως αυτός τον οποίο συνήψαν ο κύριος Berrehab και η κυρία Koster – θεωρείται «οικογενειακή ζωή»². Από την έννοια της οικογένειας ο σεβασμός της οποίας διασφαλίζεται από το άρθρο 8 συνάγεται ότι το παιδί το οποίο γεννήθηκε εντός γάμου είναι *ipso jure* μέλος της σχέσης αυτής. Έτσι από τη γέν-

² Βλέπε Υπόθεση Abdulaziz, Cabales & Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b6fc18.html>)

νηση του παιδιού και με βάση μόνο το γεγονός αυτό υπάρχει ένας δεσμός μεταξύ του παιδιού και των γονέων του, ο οποίος αποτελεί «οικογενειακή ζωή», ακόμα και εάν οι γονείς του δεν ζουν μαζί. Μεταγενέστερα γεγονότα μπορεί να διασπάσουν αυτή τη σχέση. Βέβαια, ο κύριος Berrehab και η κυρία Koster οι οποίοι χώρισαν δεν ζούσαν μαζί κατά το χρόνο γέννησης της κόρης τους και δεν συμβίωσαν έκτοτε. Όμως, η κατάσταση αυτή δεν αλλάζει το γεγονός ότι, μέχρι την απέλασή του από την Ολλανδία, ο κύριος Berrehab επικοινωνούσε με την κόρη του τέσσερις φορές τη βδομάδα και για αρκετές ώρες κάθε φορά. Η συχνότητα ή οι τακτές συναντήσεις με την κόρη του αποδεικνύουν ότι απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στην επικοινωνία του μαζί της. Άρα, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι δεν υπάρχουν μεταξύ των προσφευγόντων οι δεσμοί της «οικογενειακής ζωής».

Οι Ολλανδικές αρχές αρνήθηκαν στον κύριο Berrehab την ανανέωση της άδειας παραμονής λόγω του διαζυγίου. Η απέλασή του στο Μαρόκο συνιστούσε παρέμβαση του ολλανδικού κράτους στο δικαίωμα του για σεβασμό της οικογενειακής ζωής. Κατά την άποψη του ολλανδικού κράτους ο κύριος Berrehab μπορούσε να ασκήσει το δικαίωμα επικοινωνίας με την κόρη του ταξιδεύοντας από το Μαρόκο στην Ολλανδία με προσωρινή βίζα. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία της υπόθεσης το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι η δυνατότητα αυτή είναι θεωρητική. Επιπλέον διαπιστώνει ότι η ολλανδική πρεσβεία στο Μαρόκο χορήγησε στον προσφεύγοντα βίζα μόνο μετά την κατ' αρχήν απόρριψή της. Τα δύο μέτρα εμπόδισαν στην πράξη τους προσφεύγοντες να διατηρήσουν τακτική επικοινωνία, αν και αυτή ήταν αναγκαία λόγω της νεαρής ηλικίας της δεύτερης προσφεύγουσας, της Ρεβέκκας. Κατά συνέπεια, καταλήγει το Δικαστήριο, τα μέτρα αυτά αποτελούν παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων, το οποίο προστατεύεται από τη διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 8 της ΕυρΣΔΑ και πρέπει να εξεταστούν και υπό το πρίσμα της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου.

Τα μέτρα αυτά στηρίζονται στην ολλανδική εθνική νομοθεσία. Κατά την άποψη του προσφεύγοντα δεν εξυπηρετούν κανέναν από τους σκοπούς που αναγράφονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 8. Ειδικά δεν προάγουν την «οικονομική ευημερία της χώρας», αφού τον εμποδίζουν να συνεισφέρει στα έξοδα διαβίωσης και εκπαίδευσης της κόρης του. Κατά την άποψη της κυβέρνησης η απέλαση του προσφεύγοντα ήταν αναγκαία προς το συμφέρον της δημόσιας τάξης. Η κυβέρνηση υποστήριξε περαιτέρω ότι εφάρμοσε στην υπό κρίση υπόθεση την αρχή εξισορρόπησης των συμφερόντων. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου οι αποφάσεις των Ολλανδικών αρχών ήσαν σύμφωνες με την πολιτική της Ολλανδίας για έλεγχο της μετανάστευσης και μπορεί να θεωρηθεί ότι ελήφθησαν στα πλαίσια του νόμου όπως είναι η προάσπιση της τάξης και η προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων. Όμως, ο σκοπός τον οποίο εξυπηρετούν τα μέτρα τα οποία επιβλήθηκαν σε βάρος του προσφεύγοντα ήταν η προστασία της οικονομικής ευημερίας της χώρας και όχι η προάσπιση της τάξης. Η κυβέρνηση – λαμβάνοντας υπόψη τον πληθυσμό της χώρας – ανησυχεί για τη ρύθμιση της αγοράς εργασίας.

Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι τα προσβαλλόμενα μέτρα δεν είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία. Προκειμένου να καθορίσει εάν η παρέμβαση είναι «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» το Δικαστήριο εξετάζει το περιθώριο της διακριτικής ευχέρειας των κρατών. Δέχεται ότι η Σύμβαση δεν απαγορεύει κατ' αρχήν στα κράτη να ρυθμίζουν την είσοδο και τη διάρκεια της παραμονής των αλλοδαπών. Όμως, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η «αναγκαιότητα» σημαίνει ότι η παρέμβαση αντιστοιχεί σε μια πιεστική κοινωνική ανάγκη και, ειδικότερα, ότι είναι ανάλογη με το σκοπό ο οποίος επιδιώκεται να επιτευχθεί. Πρέπει επομένως να ερευνηθεί το ζήτημα όχι μόνο υπό το πρίσμα της μεταναστευτικής πολιτικής, αλλά και υπό το πρίσμα των αμοιβαίων συμφερόντων των αιτούντων να συνεχίσουν τη σχέση τους. Όπως εξάλλου έχει κρίνει κατ' επανάληψη το Ανώτατο Δικαστήριο της Ολλανδίας ο σκοπός ο οποίος επιδιώκεται πρέπει να εξισορροπηθεί με τη σοβαρότητα της παρέμβασης στο δικαίωμα του προσφεύγοντα για σεβασμό της οικογενειακής του ζωής.

Αναφορικά με τον επιδιωκόμενο σκοπό θα πρέπει να τονισθεί ότι στην υπό κρίση υπόθεση δεν πρόκειται για αλλοδαπό ο οποίος ζητά την εξυπαρχής άδεια εισόδου στην Ολλανδία, αλλά για κάποιον που έζησε ήδη νόμιμα σ' αυτήν τη χώρα για αρκετά χρόνια, που είχε κατοικία και εργασία, και σε βάρος του οποίου δεν υπάρχουν επιβαρυντικά στοιχεία. Περαιτέρω ο κύριος Berrehab είχε πραγματικούς οικογενειακούς δεσμούς στην Ολλανδία – είχε συνάψει γάμο με Ολλανδή πολίτη και απέκτησε παιδί από αυτόν το γάμο.

Σχετικά με την παρέμβαση το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι υπήρχαν στενές σχέσεις μεταξύ του προσφεύγοντα και της κόρης του για αρκετά χρόνια και ότι η άρνηση χορήγησης ανεξάρτητης άδειας παραμονής καθώς και η συνεπαγόμενη απέλαση απειλούν να διασπάσουν το δεσμό πατέρα και παιδιού. Οι συνέπειες της παρέμβασης είναι ιδιαίτερα σοβαρές αφού η Ρεβέκκα έχει ανάγκη την παρουσία του πατέρα της, ειδικά λαμβάνοντας υπόψη το νεαρό της ηλικίας της.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν εφαρμόσθηκε η αρχή εξισορρόπησης των συμφερόντων και ότι υπήρξε δυσαναλογία ανάμεσα στα μέσα που επιβλήθηκαν και στον επιδιωκόμενο σκοπό. Το Δικαστήριο κατέληξε ότι τα υπό κρίση μέτρα δεν είναι αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Β) Επί της παραβίασης του άρθρου 3 της ΕυρΣΔΑ. Οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι η άρνηση των Ολλανδικών αρχών να χορηγήσουν άδεια παραμονής μετά την έκδοση του διαζυγίου και η απέλασή του από τη χώρα συνιστούν παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτόν τον ισχυρισμό κρίνοντας ότι από τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υπόθεσης δεν προκύπτει ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν μεταχείριση «απάνθρωπη» ή «εξευτελιστική».

Το Δικαστήριο έκρινε με έξη ψήφους έναντι μιας ότι παραβιάσθηκε το άρθρο 8 της ΕυρΣΔΑ.